

Kaisa Laaksonen: Joka lapselle oikea kirja - lastenkirja vie lukuseikkailuun

Olen Kaisa Laaksonen ja työskentelen Tampereella Lastenkirjainstituutin toiminnanjohtajana. Tarkoitukseni on puhua lasten- ja nuortenkirjallisuudesta ja siitä, miksi lapsille lukeminen on tärkeää.

Ajattelin ensin puhua siitä, miksi lukeminen on tärkeää ja mitkä ovat ne syyt, jonka takia lastenkirjallisuutta pitäisi lukea. Toiseksi puhun siitä, mistä jokaiselle lapselle voisi löytää juuri sen oikean kirjan. Kolmanneksi puhun vähän keinoista, joilla lapsia ja nuoria voisi innostaa lukemaan ja tarttumaan kirjoihin.

Mennään ensin siihen, miksi lukeminen on tärkeää ja miksi nimenomaan pitäisi lukea pitkiä tekstejä, kertomuksia. Ajattelen, että jokaisen lapsen oikeus on päästä sisälle pitkään tarinaan, ja meidän aikuisten tehtävänä on auttaa lasta siinä. Tarinoihin voi sukeltaa esimerkiksi elokuvissa tai teatterissa, mutta nimenomaan kirjojen kautta päästään sisään sellaiseen tarinaan, joka tapahtuu oman pään sisällä. Tällainen mielikuvittelemisen ja tarinaan eläytyminen on sellainen mahdollisuus, joka pitäisi tarjota jokaiselle lapselle.

Tietysti lukemisesta on erittäin paljon myös hyötyä, eli se ei ole ainoastaan elämyksiä, vaan se hyödyttää ihan kaikkea opiskelua. Vankka lukutaito on pohja mille tahansa oppimiselle. Voidaan puhua esimerkiksi reaaliaineiden lukemisesta, mutta yhtä lailla esimerkiksi matematiikassa on vaikea ymmärtää sanallisia tehtäviä, jos ei ymmärrä lukemaansa. Tärkeää on myös se, että lukiessa sanavarasto karttuu. Mitä monipuolisemmin ja mitä laajempia kirjoja lukee, sitä laajemman sanavaraston voi omaksua. Äidinkielen opettaja ja kirjailija Tommi Kinnunen kirjoitti kolumnissaan teineistä, joille tällaiset sanat kuin hangoitella, leuto, anorakki ja notkea ovat olleet esimerkiksi aivan outoja. Yksi tällainen sana, jota ei tunne siellä tekstin keskellä, saattaa jumittaa koko lukemisen.

Lukeminen myös kasvattaa empatiakykyä ja auttaa ymmärtämään toisia. Elämme keskellä maailmaa, jossa saa erittäin paljon kuvallisia viestejä ja kaikenlaisia nopeita impulsseja eri puolilta. Kun on vankka lukutaito, pystyy myös näitä viestejä ymmärtämään paremmin ja samastumaan toisten kokemuksiin. Pystyy ymmärtämään, mitä toinen tarkoittaa ja erilaisia vivahteita, joita ehkä näissä lyhyissäkin viesteissä voi olla.

Tarinan rakenteen ja sellaisen oppiminen ja ymmärtäminen antaa pohjan käsitellä erilaisia ilmiöitä tai esimerkiksi tietokonepelien maailmassa ymmärtämään sitä, miten tarina pelin sisällä rakentuu. Lukutaidosta on hyötyä tosi monissa eri asioissa. Se mikä tuntuu, ettei ainakaan kaikille vanhemmille ole selvää, on se, että lukutaito kehittyy kaiken ikää. Siinä vaiheessa, kun ekaluokkalainen oppii mekaanisen lukutaidon, hänen lukutaitonsa ei vielä suinkaan ole täydellinen, vaan se kehittyy. Esimerkiksi kuudesluokkaisella tai yläkoululaisella on aivan erilainen lukutaito. Se kehittyy nimenomaan lukemalla pitkiä tekstejä.

Mistä löytää lapselle sellainen kirja, joka kiinnostaa? Moni lapsihan sanoo: ”Mua ei kirjat kiinnosta.” Sellaisen lähestymistavan ohittaminen tai voittaminen voi olla melko vaikeaa.

Kuitenkin Suomessa ilmestyy vuosittain yli tuhat lasten- ja nuortenkirjaa. Esimerkiksi vuonna 2017 ilmestyi 1 300 uutta lasten- ja nuortenkirjaa. Tässä luvussa on toki yhtä lailla taaperoikäisten katselukirjat kuin nuorten aikuisten romaanitkin, joita saattavat aikuisetkin lukea. Jos ajatellaan, että kirjastosta lainattaisiin noin 10 vuotta vanhoja kirjoja, lainattavissa voisi olla yli 10 000 erilaista kirjaa. Uskaltaisn siis väittää, että jokaisella lapsella ja nuorella löytyy tästä kirjamäärästä se oikea kirja, mutta kuka sen sieltä löytää ja millä lailla onkin kiinnostava kysymys.

Ajattelen, että tärkeää on lähteä liikkeelle kirjan sisällöstä ja aiheesta. Ei sanomalla: ”Tässä on nyt kirja, jossa on tekstiä ja nyt sinun täytyy lukea vähintään 100 sivua, jonka jälkeen homma on hoidettu”. Kaikkia lapsia kiinnostaa jokin asia, ja kaikissa kirjoissa käsitellään jotakin asiaa. Vuonna 2017 ilmestyi Suuri lukuseikkailu -kirja, joka on suunnattu noin 6-12-vuotiaille lapsille, mutta myös kaikille aikuisille, jotka koittavat löytää lapsille sopivaa lukemista. Tässä on nimenomaan lähdetty aiheen kautta liikkeelle, eli mikä siinä kirjassa voisi olla kiinnostava tekijä. Ei tosiaan sivumäärä tai joku muu, vaan esimerkiksi se, mihin kirja sijoittuu. Täällä on esimerkiksi kartta, josta voi katsoa, mille Suomen paikkakunnille sijoittuu tarinoita. Jos lapsi haluaa kirjan mukana matkustaa Ouluun tai esimerkiksi Vantaalle, hän voi katsoa, missä kirjoissa ollaan tällä paikkakunnalla. Jos haluaa omalle kotipaikkakunnalle tai jos haluaa lähteä kaukomaille, niin täältä löytyy myös kartta, jossa on eri paikkoja Puolasta, Iso-Britanniasta, Italiasta ja vaikka mistä, eli minne kaukomaille sitten haluaakin kirjan mukana matkustaa.

Voi myös ajatella, että mitä siellä kirjassa oikein syödään. Monet aikuiset muistavat lapsuudestaan Viisikot, joissa aina syötiin eväitä. Se on jäänyt lähtemättömästi mieleen. En ehkä ensimmäiseksi suosittelisi, että tarjotaan lapsille Viisikoita, jotka ovat monen lapsuudesta tuttuja, vaan katsotaan näistä uudemmissa kirjoista, missä kirjoissa on herkulliset eväät. Täältä löytyy esimerkiksi lista jälkiruoista, joita eri kirjoissa syödään. Esimerkiksi Paddington syö suuren ja tahmaisen leivoksen, ja voi lukea, minkälainen on sokerikakku Tingelstiinan ja Tangelstiinan tapaan Onneli ja Anneli -kirjoissa. Tätä lähestymistapaa voi tietysti soveltaa pidemmälle, eli voi esimerkiksi etsiä ja keksiä reseptin ja lähteä kokkaamaan. Yhtä lailla täällä on kirjoja harrastusten mukaan, eli jos on kiinnostunut tietokonepeleistä, jalkapallosta, geokätköilystä tai mistä ikinä, niin voi katsoa, missä kirjoissa harrastetaan näitä samoja asioita kuin lapset harrastavat. Toisaalta sitten on paljon fantasiamaailmoja. Jos ei halua sinne todellisille paikkakunnille matkustaa, voi tutkia täältä, mitä kautta päästään Liisan tai Ozin ihmemaahan, mitkä ovat ne reitit ja kuinka sinne matkustetaan. Aihe ja se, mitä se kirja sisältää, on lähtökohtana sille, että löytää joka lapselle oikean kirjan.

Toinen asia on tietysti se, että kirjan pitää olla sen tasoinen, että lapsi pystyy sen itse lukemaan. Tähän on viime vuosina kovasti kiinnitetty huomiota eli, että olisi riittävän helppoja kirjoja, koska yhä enemmän on lapsia, joille lukeminen on vaikeaa. Silloin on turha tarjota hienoa satumaata, jos ei sinne pääse sisälle, kun ei ymmärrä tekstiä.

Minulla on tässä esimerkkejä hieman eri lajeista. Ensin on kuvakirjat, joita monesti pidetään alle kouluikäisten kirjoina, mutta kannattaa muistaa, että kuvakirjoissa on myös sellaisia kirjoja, jotka voivat sopia koululaiselle. Esimerkiksi tämä Tomi Kontion kirja Koira nimeltä Kissa kertoo yksinäisyydestä ja seikkailusta suuressa kaupungissa. Nämä teemat ovat sellaisia, joista koululainen saa paljon ajateltavaa. Tekstiä on todella vähän ja kuvia paljon enemmän. Tällaisen kirjan kautta pääsee kuitenkin kirjan maailmaan ja saa tarinan sisäistettyä. Esimerkiksi Pasi Pitkäsen Kadonneiden eläinten saari on hyvinkin jännittävä, eikä ehkä ihan pikkulasten kirja.

Tässä on melko hurjiakin kuvia, jotka voivat herättää keskustelua ja joihin on helppo päästä sisälle, kun saa luettua edes pari riviä tekstiä.

Sitten kun pääsee vähän pidemmälle lukutaidossa, niin esimerkiksi WSOY:lla on tällainen Lukupalat-sarja ja Karistolla on alkanut Kirjakärpänen-niminen sarja. Nämä ovat kauttaaltaan nelivärikuvitettuja ja sisältävät paljon kuvia ja hyvin vähän tekstiä. Näitä voisi kuitenkin sanoa lastenromaaneiksi. Kun tällaisen kirja on lukenut, lapsi voi sanoa, että on lukenut kokonaisen romaanin. Näissä uusissa on tosi kivasti erilaisia aiheita, eli on kirjoja pizzasta ja kokkiklubista, mutta yhtä lailla on tällaista vähän pelottavaa ja jännittävää, kuten Painajaispuoti ja Hotelli Hämärä ja kummituspurkki. Samoin näissä löytyy erilaisista harrastuksista ja lemmikkieläimistä jne. Hyvä tapa päästä kirjaan sisälle.

Kun mennään vähän isompiin lapsiin, niin täällä on esimerkiksi todellinen houkutuskirja Masi Tulppa, jossa on poika, joka on sulkeutunut omaan huoneeseensa pelaamaan tietokonepelejä. Hänellä on siellä oma jääkaappi ja mikro, jolla saa pakastepizzan lämmitettyä joka päivä, niin ei ole kesälomalla murheita siitä, mitä hän tekisi. Mitä sitten tapahtuu, kun alkaa tulla erilaisia lapsenvahteja, kun vanhemmat tajuavat, että ei 9-vuotias voi koko kesää viettää yksin omassa huoneessaan. Tämä, samoin kun Arttu Tirrttu, jossa seikkailee tällainen vihreä kumiukko, voisivat olla houkutuskirjoja aiheensa puolesta pojille, ja ne ovat vähän vaikeampia kirjoja. Sitten mennään tällaisiin tyttöjen juttuihin, eli mitä viidesluokkalainen kirjoittaa päiväkirjaansa tai mitä kuudesluokkalainen ajattelee tytöistä. Löytyy siis kirjoja joka lähtöön. Tässä on vielä muutama esimerkki näistä harrastuksista, eli tosiaan Viisikoiden sijaan voi ehkä lukea geokätköilystä Geoetsivät-sarjaa, jossa lapsijoukko harrastaa geokätköilyä, etsii kätköjä, ja siinä samalla tulee kummallisia rikoksia ratkottavaksi. Tuolta Suuresta lukuseikkailusta löytyy koko sivullinen erilaisia etsiväkirjoja, joissa on erilaisia rikoksia ja arvoituksia.

Sitten on hevoskirjat, niille, jotka ovat ratsastuksesta ja hevosista kiinnostuneita. Tässä on myös yksi esimerkki jalkapallokirjasta, joka tempaa kyllä mukaansa. Se kertoo joukkueen poikien välisistä suhteista, pelireissuista ja kaikesta sellaisesta.

Kannattaa myös muistaa eri lajit. Se, joka ei ehkä halua lukea kuvakirjaa, voisi lukea sarjakuvaa. Runoissa löytyy lyhyitä tekstejä, jotka eivät kuitenkaan ole välttämättä vaikeatajuisia, kunhan on vain riittävän helppoja riimillisiä runoja, niin niiden kautta pääsee myös kirjan maailmaan. Sitten minulla on muutama tietokirja. Vain esimerkkinä, että jos ei ensimmäiseksi romaania tarjoa, niin esimerkiksi opaskirja Minecraftiin voisi olla se, joka houkuttaisi tai jääkiekkoilijan tarina tai toisaalta sitten keppihevosharrastuksesta kertova kirja, jossa on ihan tällaisia käytännön ohjeita keppihevosten tekemiseen. Kirjoista se ei siis ainakaan ole kiinni, löytyykö jokaiselle jotakin luettavaa. Niitä todellakin on. Mutta miten sitten innostaa tarttumaan kirjoihin ja mistä löytää tietoa kirjoista? Suuri lukuseikkailu tarjoaa sitä paljon, mutta tietysti myös kirjastot. Esimerkiksi monilla kirjastoilla on erilaisia lukudiplomilistoja, joissa on aina tietylle luokka-asteelle sopivia kirjoja ja myös niihin liittyviä tehtäviä. Niihin kannattaa perehtyä ja tutustua, mitä kirjoja siellä suositellaan esimerkiksi toka- tai nelosluokkalaisille.

Kuinka saada lapset lukemaan, kun oikea kirja on löytynyt, ja miten sitä voisi käsitellä tai innostaa lukemaan vielä enemmän? Tässä ensimmäinen asia on, että tämä on aikuisten tehtävä. Aikuisten esimerkki on kaikkein tärkeintä sekä kotona että koulussa. Jos me aikuiset emme anna sellaista kuvaa, että kirjat kiinnostavat meitä, on vaikeaa ajatella, minkä takia lapset lähtisivät niistä kiinnostumaan. Ensimmäinen vinkki kaikille aikuisille on, että kannattaisi itsekkin lukea

lasten- ja nuortenkirjoja. On todella vaikea keskustella lapsen kanssa niistä kirjoista tai suositella niitä, jos ei ole itse perehtynyt niihin. Tietenkään kaikkia kirjoja ei pysty lukemaan, mutta monesti koululaisten kirjat ovat 10-osaisia sarjoja, eli sieltä kun yhden lukee, tunnistaa jo henkilöt ja osaa sitten ehkä jotakin siitä lapselle sanoa. Meidän täytyy näyttää, että kirjat kiinnostavat meitä, eli me aikuiset luemme kirjoja ja niitä on esillä arjessamme. Jos ryhdymme lukemaan kirjoja älylaitteelta tai jopa älypuhelimelta esimerkiksi sanomalehteä, silloin lapsi ei näe, että luemme kirjaa. Tässä perinteisillä kirjoilla on tärkeä tehtävä, eli niitä pitäisi tuoda esille. Toki välillä on kätevämpää lukea älylaitteelta, mutta silloin lapsi voi ajatella yhtä lailla, että pelaamme laitteen kanssa jotain tai olemme Facebookissa sen sijaan, että lukisimme kirjaa.

Ajattelen, että koulussa tärkeätä on luoda rutiinit. Onko se sitten päivittäinen lukuvartti luokassa, eli se, että jokaisella on aikaa lukea. Tässä ajassa meillä on koko ajan kiire. Meillä on kiire koulussa, mutta yhtä lailla kotona. Aikuisten tärkein tehtävä on järjestää aikaa lukemiselle sekä koulussa että kotona. Jos ei tunnu, että oppilaat innostuvat, kun heillä on esimerkiksi se 15 minuuttia päivittäin aikaa lukea, niin sitten ehkä opettaja voi lukea 15 minuuttia ääneen sen jälkeen. Tärkeätä on rutiini, eli se, että se toistuu ja sille on aikaa. Kun kirja on aloitettu, se ei jää pulpettiin, vaan se tulee luettua loppuun.

Lapset rakastavat erilaisia haasteita. Yleensä jokin sellainen, että ”Merkitse tähän taulukkoon, kun olet lukenut jonkun kirjan tai jotakin tämän tyyppisiä kirjoja tai erilaisia kirjoja”, on hyvä tapa innostaa lapsia. Silloin kannattaa kuitenkin muistaa, että lapset myös helposti kilpailevat keskenään. Ei ehkä ole kauhean kivaa, että ne, jotka ovat jo sujuvia lukijoita ja lukevat esimerkiksi yhden kirjan päivässä, ovat täyttäneet taulukkonsa heti täyteen. Kannattaa ehkä miettiä, onko ajallinen haaste parempi, että jokainen lukee vaikka 10 minuuttia ja saa siitä laittaa rastin taulukkoon, jolloin se on jokaiselle sama aika. Toinen on ehkä lukenut samassa ajassa puoli kirjaa ja toinen vasta ensimmäisen sivun, mutta sillä ei ole merkitystä. Tai sitten haasteista voi tehdä vähän monipuolisempia, eli mietitään esimerkiksi, missä eri paikoissa on lukenut. Esimerkiksi ”Tänään luin sängyssä 15 minuuttia ja sohvalla”. Seuraavana päivänä riippumatossa tai missä nyt kukin haluaa lukea. Esimerkiksi niin, että lapset keksivät erilaisia lukupaikkoja tai lukuasentoja ja katsotaan, kuka keksii eniten. Tai sitten voidaan mennä kirjan sisältö edellä, eli otetaan niitä kirjoja, jotka tapahtuvat talvella, kirjoja, joissa tehdään lumiukkoja tai kirjoja, joissa on seikkailu saarella, tai mitä ikinä. Näiden kautta pystytään rakentamaan monenlaisia innostavia haasteita, joissa lukeminen monipuolistuu. Samalla myös tavallaan suoritetaan jotain, ja se innostaa lapsia, kun he saavat ruudukonsa täyteen. Tietysti tärkeä kysymys on: ”Mitä minä saan, kun olen lukenut tämän kirjan?” Se voi olla yhteiset lukujuhlat luokassa tai kun kaikki saavat luettua kirjan, jonka pohjalta on tehty elokuva, niin sitten luokassa käytetäänkin aikaa sen elokuvan katsomiseen tai jotain tämän tyyppistä, joka on yhteinen päämäärä kaikille.

Näin lehtiartikkelin, jossa neljäsluokkalaiset juhlivat sitä, että olivat lukeneet yhteensä tuhat kirjaa. He olivat kylläkin aloittaneet lukemisen jo kakkosluokalla. Jokin tällainen yhteinen päämäärä on hyvä, eli että jokaisesta luetusta kirjasta koko luokka saa jotain yhteistä. Yksi tapa tuoda kirjat esille kaikkien arkeen voisi olla se, että lukemisesta tehtäisiin jollain tavalla yhteisöllistä. Monesti ajattelemme, että lukeminen on yksinäistä puuhaa. Jokainen menee oman kirjansa kanssa omaan nurkkaan, ja sitten kaikkien pitää olla hiljaa. Voi pohtia, voisiko kotona lukea vanhemmille ääneen tai voisiko lasten kanssa lukea vuorotellen. Sitten esimerkiksi, kun kirja on luettu, voisi mennä pienemmille koululaisille kertomaan näistä kirjoista.

Nelosluokkalaiset valitsisivat niitä kirjoja, joista tokaluokkalaiset voisivat olla kiinnostuneita. Tällä tavoin siitä luetusta kirjasta tulee jo jaettu kokemus. Ehkä tokaluokkalaiset voisivat sitten myöhemmin tulla kertomaan omia ajatuksiaan niistä luetuista kirjoista. Tällä tavalla kirjat tulisivat läsnä jokaiseen arkipäivään, ja toisaalta niistä olisi mahdollista puhua toisten kanssa. Tämä jo innostaa melko monia ja tietysti lapsia kiinnostaa, minkä takia kaveri oli hirvittävän innostunut tietystä kirjasta ja ajatellaan, että ”kyllä minunkin täytyy se lukea”.

Tärkeintä lukemisessa on siis se, että jokaiselle lapselle löytää juuri sen oikean kirjan. Se on varmasti jossain jo olemassa. Täytyy vain nähdä hiukan vaivaa etsiäkseen juuri sen kirjan. Sitten järjestää lapselle riittävästi aikaa kirjan lukemiselle.

[HYPLUS.HELSENKI.FI](https://hyplus.helsinki.fi)